

УДК 821.111-3:81'42

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2023-2-6>

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ ПЕРСОНАЖНОЇ ОПОЗИЦІЇ ГАРРІ ПОТТЕР VS ВОЛДЕМОРТ

Косюга Олександра Олександрівна,
аспірантка кафедри англійської філології та світової літератури
імені професора Олега Мішукова
Херсонський державний університет
akosyuga@gmail.com
orcid.org/0000-0001-5633-4665

Стаття присвячена виявленню та характеристиці основних визначальних рис героя та антагоніста у нарративі про Гаррі Поттера. Зосереджено увагу на проблемі еволюції головних героїв, їхніх характерів, що обумовлюється гібридизацією жанру даного твору Дж. К. Ролінг. Охарактеризовано основні подібності та відмінності героя та анти-героя саме в творі про маленького чаклуна. Встановлено, що Гаррі Поттер – мозаїчний образ, що складається з характеристик інших героїв. Він – добрий чарівник, в якому живе часточка злого Волдеморта, що може його поглинути. Доведено, що гібридизованим жанром нарративу про Гаррі Поттера Дж. К. Ролінг розмила чіткі кордони між дитячою та літературою для дорослих. І цей гібридизований жанр вимагає гібридизованих героїв, як позитивних, так і негативних. Гібридність характерів головних персонажів септології про Гаррі Поттера виражається в їх різнобічності: немає абсолютно позитивних та абсолютно негативних героїв – з одного боку, у Гаррі та його друзів є недоліки характеру; з іншого боку, історія життя Волдеморта (особливо, його дитинство) викликає в нас почуття жалю та співчуття. Історія про Гаррі Поттера розказана повністю і досить послідовно, історія ж життя Волдеморта – фрагментарно та не хронологічно, що викликає зацікавлення до неї. Образ Гаррі піднімає інше питання – проблему героїв-племінників або сиріт чи бастардів у літературі, коли знедолена дитина-безбаченко має перемогти ворога, який був непереможний до того. І Гаррі, і Волдеморт – не народились героями (анти-героями), а стали ними протягом життя, вчиняючи певні дії, розвиваючи «світлу» або «темну» сторони свого «Я». Це також зумовлює гібридну читачську аудиторію – книги про Гаррі Поттера люблять як діти шкільного віку, так і підлітки, а також дорослі.

Ключові слова: жанр, нарратив, герой, анти-герой (антагоніст), гібридність, моно-міф, фентезі.

THE FEATURES OF PERSONAL OPPOSITION CREATION HARRY POTTER VS VOLDEMORT

Kosiuha Aleksandra Aleksandrivna,
Graduate student at the Department of English Philology and World Literature
named after Oleh Mishukov
Kherson State University
akosyuga@gmail.com
orcid.org/0000-0001-5633-4665

The article is devoted to the definition and characteristics of the main defining features of the hero and antagonist in the narrative about Harry Potter. Attention is focused on the problem of the evolution of the main characters, their characters, which is caused by the hybridization of the genre of this work by JK Rowling. The main similarities and differences of the hero and the anti-hero are characterized in the work about the little sorcerer. It has been established that Harry Potter is a mosaic image consisting of the characteristics of other heroes. He is a good wizard, but a part of the evil Voldemort lives in him, and can absorb him. It is proven that with the hybridized genre of the narrative about Harry Potter, JK Rowling blurred the clear boundaries between children's and adult literature. And this hybridized genre requires hybridized heroes, both positive and negative. The hybridity of the characters of the main characters of the septology about Harry Potter is expressed in their versatility: there are no absolutely positive and absolutely negative heroes – on the one hand, Harry and his friends have character flaws; on the other hand, the story of Voldemort's life (especially his childhood) makes us feel pity and sympathy. The story of Harry Potter is told completely and quite consistently, while the story of Voldemort's life is fragmented and not chronological, which arouses interest in it. The image of Harry raises another question – the problem of heroes-nephews or orphans or bastards in literature, when an impoverished fatherless child must defeat an enemy who was invincible before. Both Harry and Voldemort were not born heroes (anti-heroes), but became them during their lives, performing certain actions, developing the "light" or "dark" side of their "Ego". This also made a result in a hybrid readership – Harry Potter books are loved by both school children and teenagers, as well as adults.

Key words: genre, narrative, hero, anti-hero (antagonist), hybridity, mono-myth, fantasy.

Вступ. Серія наративів про Гаррі Поттера належить до гібридного жанру (Косюга, 2023), що обумовлює персонажну гібридного головного героя (Гаррі Поттера) та його антагоніста (Волдеморта). Наратив про маленького чарівника має ознаки 10 жанрів: міф, чарівна казка, роман, детектив, жанр шкільної історії (boarding story – як піджанр), gothic novel, roman for young adults, alternate story, fantasy, adventure та horror literature. Цей гібридний жанр обумовлює «множення піджанрів» і й притаманний прикладам творів літератури для молоді. У творі про маленького чарівника відбувається еволюція літературного жанру (петчворк жанрів), що обумовлена еволюцією головного героя, який з дитини перетворюється на дорослого, як фізично, так і морально. Отже, розглянемо, які особливості головних героїв різних жанрів ввібрав в себе чарівник Гаррі Поттер та його головний суперник – Волдеморт.

Дослідженням особливостей головних персонажів Поттеріани почали займатися досить давно, від початку виходу першої книги. Було створено декілька збірників та журналів, присвячених саме цій проблематиці. Важливе місце серед них посідає збірка наукових есе, що була опублікована під керівництвом професорки коледжу Феррум Л. Вайтд, «The Ivory Tower and Harry Potter» (Whited, 2004). Це – один з перших повних аналізів творчості Дж. К. Ролінг з різних точок зору: літератури, фольклору, психології, соціології та інших. Значна частина авторів книги розглядає та дає глибинний аналіз літературних предків серії про Гаррі Поттера, включаючи магичні та фентезійні твори У. К. Легуїн, М. Ферлонг, Дж. Мерфі.

Другою важливою збіркою є зібрання критичних нарисів про головних персонажів та основні теми септології про Гаррі Поттера – «Reading Harry Potter: Critical Essays», що опубліковане під керівництвом професорки університету Канзас – Ж. Анатоль (Anatol, 2003). В цих статтях різних авторів розглядається психологічний, соціальний, літературний та історичний контекст наративу про маленького чаклуна, європейську казкову традицію, британський аболіціоністський рух (громадський рух за скасування рабства) і жанр оповідання про школу-інтернат включно. Серед інших визначними є статті К. Сміт «Harry Potter's schooldays: J. K. Rowling and the British school novel» (Smith, 2003), есе М. Оакс «Flying cars, powder, and flaming torches: the hi-tech, low-tech world of wizardry»

(Oakes, 2003), стаття Л. Хопкінс «Harry Potter and the acquisition of knowledge» (Hopkins, 2003), есе Дж. Парк «Class and socioeconomic identity in Harry Potter's England» (Park, 2003) та нарис Е. Острі «Accepting Mudbloods: the ambivalent social vision of J. K. Rowling's fairy tales» (Ostry, 2003).

Друга частина цієї збірки «Reading Harry Potter Again: New Critical Essays» вийшла окремим виданням у 2009 році (Anatol, 2009). Цей новий збірник есе охоплює всю серію із семи книг, а не лише чотири частини (до «Гаррі Поттер та орден Фенікса»), як попередня книга. В ньому різні автори розглядають безліч тем з різних точок зору. Ці теми поєднують обговорення проблем релігії, моралі, расу, магії, психології, літературознавства, кінематографу та інші. Найцікавішими для нашого дослідження виявилися нариси Л. Дамур «Harry the teenager: muggle themes in a magical adolescence» (Damour, 2009), Л. Хопкінс «Harry Potter and narratives of destiny» (Hopkins, 2009) та М.К.Джонсона «Doubling, transfiguration, and haunting; the art of adapting Harry Potter for film» (Johnson, 2009).

Гаррі Поттер і Волдеморт маючи однакові здібності, можливості та умови, що були не дуже прийнятні для досягнення успіху, вирости абсолютно різними людьми. Питання полягає в тому, чому Гаррі Поттер став героєм, а Волдеморт – головним ворогом жителів магичного світу? Відповідь на це питання вплетено у самий наратив. Виклад подій цього наративу є хаотичним: автор грає з простором і часом, використовуючи флешбеки (зображуючи минуле) і флешфорварди (допомогою часовороту або передбачення), взаємопроникнення, переплетіння та накладання подій та okazji (Цапів, 2020). Читач самотужки впорядковує порядок пригод головних героїв наративу.

Основна частина. Від початку наративу про маленького чаклуна, Гаррі та Волдеморт позиціонуються як два герої, що стоять на протилежних кінцях спектру людяності: Гаррі – маленький, чуйний, добрий хлопчик, який жадає любові та дружби («Perhaps it had something to do with living in a dark cupboard, but Harry had always been small and skinny for his age. He looked even smaller and skinnier than he really was because all he had to wear were old clothes of Dudley's and Dudley was about four times bigger than he was. Harry had a thin face, knobby knees, black hair and bright green eyes. He wore round glasses held together with a lot of Sellotape because of all times Dudley had

punched him on the nose” (Rowling, 2018:16)), а Волдеморт – дорослий, жорстокий, безсердечний, той, хто вважає себе кращим за всіх: «Voldemort Stupefied his uncle, took his wand, and proceeded across the valley to “the big house over the way”. There he murdered the Muggle man, who had abandoned his witch mother, and, for good measure, his Muggle grandparents, thus obliterating the last of the unworthy Riddle line and revenging himself upon the father who never wanted him» (Rowling, 2014: 306). Але згодом, утворюються тотожності їхніх доль, й читачі прослідковують спільні риси. І Гаррі, і Волдеморт втратили батьків й росли сиротами у досить ворожому середовищі (Том Ріддл жив у притулку до вступу у Гогвортс, а маленький Гаррі – у родині своєї тітки, життя в якій нагадувало притулок), були «напівкровними» та стикалися з жорстокістю суспільства. Навіть палички в них з того ж самого особливого пера Фенікса: “It so happen that phoenix whose tail feather is in your wand, gave another feather – just one other. It is very curious indeed that you should be destined for this wand when its brother – why, its brother gave you that scar” (Rowling, 2018: 70). Обидва – спадкоємці братів Певереллів (про що ми дізнаємося у останній частині септології), що створили «Смертельні реліквії», тому в Гаррі є мантия, а у Волдеморта – бузинова паличка; тобто в певній мірі – вони родичі.. В певному сенсі – вони двійники, але протилежні один одному.

В наративі про Гаррі Поттера вжито багато алюзій на стародавні міфи, наприклад, міф греко-римської міфології про триголового собаку Цербера, що охороняв вихід з царства мертвих, та якого зачарував спів давньогрецького поета Орфея; давньогрецький міф про Медею, яка, зваривши зілля у казані, могла оживити та омолодити будь-що та будь-кого (міф про пошуки Золотого Руна Ясоном та Аргонавтами) ; давньогрецький міф про кентаврів (напівлюдей-напівконей) та давньоіндійський міф єдинорогів (крилатих коней з рогом на чолі) тощо. І всі ці посилання також впливають на формування характерів героя та його ворога.

По-перше, в наративі чітко прослідковується архетип подорожі героя чи «мономіф» – шаблон, за яким будуються більшість міфів всіх народів світу (Дж. Кембелл): separation – initiation – return. У міфі, герой – це людина, яка вийшла за рамки буденності, поборолася себе та віддала своє власне життя заради чогось більшого, ніж він сам (Campbell,

1990). Всі ці етапи пройшли як Гаррі Поттера, так і Волдеморт, лише останній – не зміг прийняти себе самого таким, яким він є та поставив себе вище, ніж усе на світі, не поборовши свій егоїзм.

Якщо порівнювати сюжет наративу про Гаррі Поттера з давньою міфологією, то історія про маленького чаклуна дуже схожа на пригоди Одиссея – царя Ітаки, описані давньогрецьким поетом Гомером у двох поемах «Одіссея» та «Ілліада» (Homère, 2006). Риси головного героя цих двох поем ми знаходимо в характерах як Гаррі Поттера, так і Волдеморта.

Як і цар Одиссей, Волдеморт сам здійснив своє пророцтво: “Voldemort singled you out as the person who would be most dangerous to him – and in doing so, he made you the person who would be most dangerous to him!” (Rowling, 2014:423). Він сам спонукав події, що вони відбулися за поданим сценарієм: “...if Voldemort had never murdered your father, would he have imparted in you a furious desire for revenge?” (Rowling, 2014: 424), а також “Voldemort himself created his worst enemy, just as tyrants everywhere do!” (Rowling, 2014: 424).

Одиссей (Homère, 2008) як і Гаррі не прагнув бути героєм, через війну його примусили боротися. Цікаво, що міфічний герой мав також шрам, який отримав в дитинстві від кабана під час полювання таза яким його впізнали через багато років. Також було пророцтво щодо його поїдки у Трою (Оракул), що віщувало, як і для Гаррі, перемогу над ворогом. Цікаво, що сова (яка грає значну роль у наративі про маленького чаклуна), була дуже важливою для стародавніх греків, адже “the owl was an emblem of the city of Athens, and appeared on many coins. If an owl entered a house, it was thought death would follow” (Mitchell, 2000: 51).

За міфологічним жанром літератури слідує жанр чарівної казки, риси якого також вплинули на створення головних персонажів Поттеріани.

Французька дослідниця І. Кані в своїй книзі «Гаррі Поттер або анти-Пітер Пен» (Canі, 2007) порівнює двох героїв відомих творів, наголошуючи, що вони – антиподи один одного. Пітер Пен ніколи не хотів дорослішати та виступав проти світу дорослих (“I just want always to be a little boy and to have fun” (Barrie, 2008:133)), а Гаррі Поттер же, навпаки, прагнув дорослішання і дружив з дорослими, вирішуючи дуже відповідальні питання не за віком. Але ці два герої також

і схожі між собою: два хлопчики-сироти, що шукають своє місце в світі; Пітер Пен говорить мовою птахів (Barrie, 2008:92), а Гаррі Поттер – мовою зміїв.

На цьому фоні виявляється логічним порівняти двох анти-героїв тих самих книг: Волдеморта та Капітана Гака.

Історію про Гаррі Поттера викладено повністю і досить послідовно, історія ж життя Волдеморта – фрагментарно та не хронологічно, що викликає зацікавлення до неї. Інтерес до головного ворога Гаррі Поттера починається з його ім'я – Voldemort – “vol de mort” – з французької перекладається як «політ смерті». Це – анаграма, утворена зі справжнього ім'я головного темного чарівника: “Tom Marvolo Riddle”, перетвореного на “I am Lord Voldemort”. Йому було важливим, як звучатиме його ім'я для інших, воно мало наводити страх на всіх та підкреслювати його унікальність. Темному Лорду було не байдуже, що про нього говоритимуть. В цьому він схожий з іншим антагоністом – Капітаном Гаком з «Пітера Пена» Дж. Баррі (Barrie, 1911), який змінив своє справжнє ім'я на псевдонім після того, як втратив праву руку. Волдеморт відображає суцільне зло, що немає жодних проблисків людяності: ні співчуття, ні провини, ні жалості; він не знає, що таке «любити», адже його не любили та й він нікого не кохав. В дитинстві в нього не було батьків, як і у Пітера Пена чи Капітана Гака: “Lord Voldemort has never had a friend, nor do I believe that he has ever wanted one” (Rowling, 2014:321). Волдеморт не міг викликати патронуса, тому ще в нього не було жодного гарного спогада, щоб з'явився патронус – так само, як і Капітан Гак не міг літати, тому що крім магічного пилу, треба було подумати про щось гарне, тепле і світле, приємне для себе, чого в нього не було. Вони обидва – зло, що не містить добра.

Як зазначалося вище, ми не маємо хронологічного викладу історії Волдеморта, лише фрагментарні, непослідовні уривки. Про історію життя темного чарівника ми дізнаємося зі спогадів Боба Огдена – голови Department of Magical Law Enforcement, і вона досить сумна: маленький хлопчик, що народився у доброї, але нещасливої відьми – Меропи Гонт, яка постійно страждала від принижень свого батька та брата, яку описано як “defeated-looking person” (Rowling, 2014:172), та звичайної людини – магла – злого, зухвального та багатого чоловіка – Тома Ріддла, що жив у містечку Маленький Генгелтон у великому

маєтку. Меропа закохалася в магла та дала йому чарівне зілля кохання, а завагітнівши, вирішила перевірити, чи залишиться Том з нею без впливу чар, але він її кинув, ніколи не поцікавившись, що стало з його дитиною. Народивши хлопчика, вона померла, залишивши останнього в сиротинці [про життя Волдеморта знято два приквели: італійський англomовний фільм кінокомпанії Tryangle – “Voldemort: Origins of the Heir” 2018 року (цей фанфік – повністю вигадана історія про підліткові роки Тома Ріддла) та французький короткометражний фільм кінокомпаній Serial Studio, Grimand Production, Le Sous-Marin Productions “House of Gaunt” 2021 року, який базується на десятому розділі шостої книги «Гаррі Поттер і напівкровний принц» (Rowling, 2014)]. На цьому фоні, образ маленького Воledморта – амбівалентний, бо незважаючи на подальші жахливі вчинки, він викликає почуття жалю.

На відміну від Лілі Поттер, що пожертвувала собою заради життя свого сина, Меропа Гонт обрала смерть, а не свого сина, не маючи стільки сили і мужності боротися далі. І це дуже вплинуло на Волдеморта, адже він відчував себе кинутим все своє життя. Таке ж відчуття покинутості мав і Пітер Пен, хоч він і сам втік від своєї матері: «His age is one week, and though he was born so long ago he has never had a birthday, nor is there the slightest chance of his ever having one. The reason is that he escaped from being a human when he was seven days' old; he escaped by the window and flew back to the Kensington Gardens” (Barrie, 2008:87). Мати дуже сумувала за ним, чекала щоразу біля вікна, плачучи. Але одного разу, Пітер повернувся додому і побачив, що вікно закрите, а мати спить у ліжечку з іншим хлопчиком.

В іншій казці італійського письменника Карло Коллоді «Пригоди Піноккіо. Історія дерев'яної ляльки» (Collodi, Inocenti, 2005), ми бачимо іншого головного героя, який нам нагадує персонажів Поттеріани.

Піноккіо – хоча і головний герой історії, проте його важко назвати абсолютно позитивним. Весь час він потрапляє у складності, причиною яких виступають його погані вчинки; вся історія – це шлях до становлення «гарним хлопчиком». Тому Піноккіо скоріше може бути порівняним з Темним Лордом, ніж з Гаррі Поттером, який «гарний хлопчик» за природою. На відміну від Волдеморта, він не хотів вчитись, здобувати нові знання, але хотів стати справжнім, тобто звичайним смертним

хлопчиком. Піноккіо прагнув протилежних Волдеморту досягнень: втекти від безсмертя, та стати смертним, не бути унікальним, а бути звичайним. Але одна риса в них є спільна: від поганих вчинків в них змінювалася зовнішність – від брехні в Піноккіо видовжувався його ніс, нічого не роблячи, він став віслюком, в нього вирости великі вуха і хвіст, а від жаклих вчинків колись приємне обличчя Волдеморта перетворилося на маску монстра.

На відміну від Волдеморта, в якого не було люблячих батьків, Піноккіо сам відкинув батька. Піноккіо – егоїст, що думав лише про себе.

Піноккіо хоче подорослішати якнайшвидше, такий собі, анти-Пітер Пен. Піноккіо – напівсирота, що не мав матері, чим нагадує нещасливе дитинство Темного Лорда.

Казка про Піноккіо – тому і казка, що має щасливий кінець: Піноккіо досяг свого – став справжнім хлопчиком, схожим на всіх. Але не завжди так буває, і наступний герой, щиро намагаючись влитись у суспільство, не зміг досягти сприйняття і стати «справжнім хлопчиком». Історія про Піноккіо навиворіт – готична новела про Франкенштейна.

Отже, дитинство Темного Лорда було невеселим (цікаво, що назва «Темний Лорд» одразу нам нагадує про Дарта Вейдера із «Зоряних війн», цікавий сіквел до яких вийшов 2005 року – “Dark Lord. The rise of Darth Vader” (Luceno, 2005)). Відсутність батьків та друзів, неприйняття суспільства, відчуття покинутості та подальші жакливі вчинки роблять його дещо схожим на героя нарративу про Франкенштейна.

Як і Пітера Пена, якого одного дня мати замінила іншим хлопчиком, а значить, забула і відмовилась від нього, як і від Франкенштейна відмовилась найближча до нього людина – його творець, його батько, який волів би забути і ніколи не знати своє створіння; так і від Тома Ріддла молодшого відмовилися найрідніші: мати, що не захотіла боротися за своє життя, батько, який був занадто пихатим, щоб цікавитися, де його син, дід та дядько, що не захотіли прийняти в свою родину напівкровного родича, адже ненавиділи маглів.

Як і Франкенштейн, Волдепорт мав жакливий вигляд: його шкіра була дуже бліда, лисий, з обличчям, схожим на череп з червоними зіницями, без носа, лише з вертикальними ніздрями, з тонким скелетоподібним тілом та довгими руками з неприродньо довгими пальцями. Хоча спочатку Том Ріддл був дуже гарним юнаком, що успадкував свою зовнішність від батька, але після

вбивств і створення горокраксів, він зазнав страшно фізичної трансформації та перетворився на монстра. З роками він ставав менш «людяним»; він був страшним і огидним навіть для своїх прибічників. Така трансформація нагадує сюжет «Портрет Доріана Грея» Оскара Уальда, але в зворотному напрямку (Stojilkov, 2015:146).

Якщо для Франкенштейна безсмертя – то прокляття, то для Волдеморта – це найвеличніше бажання та ціль існування; “Riddle was perfectly ready to believe that he was – to use his word – “special”” (Rowling, 2014:229). Монстр Франкенштейна страждає від того, що всі його відкинули, не прийняли у свої обійми таким, яким він є. Теж саме було із капітаном Веселого Роджера – Джейкобом Гаком («No little children love me» (Barrie, 2008:139)), і, власне, з Волдепортом.

В одинадцять років тоді ще Тома Ріддла з притулку до Гогвортса забрав Дамблдор. На той час хлопчик вже дізнався про свої магичні здібності та вмів говорити зі зміями, як нащадок факультету Салазара Слизеріна. Саме в Гогвортсі вперше йому спало на думку питання щодо власного безсмертя, та вбивши 14-річну ученицю Плаксиву Міртл (Moaning Myrtle), він створив перший горокракс (horocruxes) – власний щоденник. Вже тоді, в школі, він став вбивцею, розщепивши свою душу й поклавши її шматок у блокнот, бо горокракси зберігали його життя. Це стремління до безсмертя й згубило темного чарівника, який понад усе боявся зникнути назавжди: “Voldemort had a drive to be immortal, he strongly preferred not to die, but that wasn’t a positive desire, it was fear, and Voldemort made mistakes because of that fear” (Yudkowski, 2010: Ch. 122).

Вбивавши маглів та чарівників, Волдепорт ніколи не мав почуття провини. Він вбив дуже багато, але створив лише сім горокраксів (“A Horocrux is the word used for an object in which a person has concealed part of their soul” (Rowling, 2014: 413): щоденник Тома Ріддла; Перстень Ярволода Гонга (Riddle’s grandfather Marvolo’s ring), жертвою якого став Том Ріддл-старший та його батьки; Медальйон Салазара Слизеріна (Salazar Slytherin’s locket), створений за допомогою вбивства волоцюги магла; Чаша Гельги Гафелпаф (Helga Hufflepuff’s Cup), через вбивство Гепзіби Сміт; Діадема Ровіни Райвенклов (Rowena Ravenclaw’s Diadem) – вбито албанського селянина; Змія Наджині (Nagini the Snake) – вбито старого Френка Бартса; та,

власне, Гаррі Поттер – горокракс, що створений під час спроби вбивства маленького чаклуна, коли загинули його батьки. Частина душі Темного Лорда оселилась в Гаррі, через що маленький чаклун мав частину здібностей Того-Кого-Не-Можна-Називати (He-Who-Must-Not-Be-Named) : говорив зі зміями, міг проникати в думки та відчувати те, що відчують інші люди.

Дізнавшись про своє походження (напівкровний чарівник), Волдеморт вирішив сам створити нового себе і досягнути безсмертя, наче Віктор Франкенштейн, який зібрав свого монстра з інших тіл, тільки навпаки – розірвавши свою душу і вклавши її частини в інші предмети. Як і монстр Франкенштейна, він узяв ім'я свого батька, що колись відрікся від нього. Темний Лорд уособлює творіння – як частину автора, так і творця. Він не мав друзів, ставши ототожненням зла. Але на відміну від монстра, він не звинувачував у цьому суспільство. Якщо монстр Франкенштейна з жалем констатує, що “I was not even of the same nature as man” (Shelly, 2020:159) та “I was dependent on none, and related to none”(Shelly, 2020:172), то Волдеморт більш за все намагається це довести – він – винятковий, а не ідентичний. Темний Лорд – це Франкенштейн навпаки, навиворіт.

Віктор хотів розкрити секрети створення світу – секрети створення людини: “It was the secrets of heaven and earth that I desired to learn” (Shelly, 2020:37) and “Under the guidance of my preceptors, I entered with the greatest diligence into the search of philosopher’s stone and the elixir of life” (Shelly, 2020:41).

Як і Франкенштейн-Монстр, Волдеморт був одержимий пошуками справжніх батьків: «Riddle was obsessed with his parentage» (Rowling, 2014:302).

Певні паралелі прослідковуються між Віктором Франкенштейном з *Geppetto* із «Піноккіо», але останній – батько, який прийняв свого незвичного сина і допомагав його пропри всі погані та неправильні вчинки Піноккіо; можливо саме тому Піноккіо не став Монстром або Волдемортом. Том Ріддл не отримав підтримки з боку родини, а лише осуд за те, на що не мав жодного впливу, та, як наслідок, “he was forced to accept that his father had never set foot in Hogwarts. I believe that it was then that he dropped the name for ever, assumed the identity of Lord Voldemort, and began his investigations into his previously despised mother’s family – the woman whom, you will remember, he had thought could not be

a witch if she had succumbed to the shameful human weakness of death” (Rowling, 2014:302).

У книгах про пригоди Гаррі Поттера також є посилання на твір Данте, коли Роулінг вводить у наратив триголового собаку Флаффі, що як Цербер – за зображення Данте, демон, що охороняє вихід із третього кола Пекла, охороняє вхід у кімнату, де зберігався філософський камінь: “As the door creaked, low, rumbling growls met their ears. All three of the dog’s noses sniffed madly in their direction, even though it couldn’t see them. ‘What’s that at its feet?’ Hermione whispered. ‘Looks like a harp,’ said Ron. ‘Snape must have left it there’. ‘It must wake up the moment you stop playing,’ said Harry. ‘Well, here goes...’” (Rowling, 2018: 222).

Темний Лорд багато мандрував (особливо Албанією), стикаючись з різними дуже небезпечними магічними створіннями, він не боявся нікого з них і не мав страху ні до чого, крім смерті і забуття: “The crucial point is that Voldemort does not strive to achieve eternal life of the soul but, as has been mentioned already, the eternal life of his powerful mind and body, in the manner of a gothic villain” (Stojilkov, 2015: 137).

Створюючи наратив про Гаррі Поттера, Дж. К. Ролінг безперечно надихалася циклом лицарських романів про Короля Артура, лицарі якого відправилися на пошуки Чаші Грааля. Цю схожість помітно одразу, коли ми знайомимося з родиною Візлі. Голова родини – namesake відомого короля бретонців – Артура Пендрагона. Артур Візлі був одружений на Моллі Преветт, та вони мали семеро дітей, деяких з них вони також назвали на честь учасників артуріани: старший син – William Arthur “Bill”, потім Charles, далі Percu Ignatius (на честь вірного лицаря Круглого столу – Percival, Ignatius – на честь маминого дядька Ignatius Prewett), брати-близнюки George Fabian and Fred Gideon (на честь дядьків – братів Моллі, Fabian and Gideon, імена яких мають такі ж самі ініціали), найкращий друг Гаррі Рональд Біліус (Rhongomuniad – святий спис короля Артура) та майбутня дружина відомого чаклуна з Гріффіндору Джінні – повне ім'я Джіневра (Guinevere – дружина голови Круглого столу). Коли вся родина збиралася вдома за столом, це дуже нагадувало саме збори лицарів у Камелоті, де вирішувались дуже важливі та нагальні питання.

Також ім'я Percival – це друге ім'я чарівника, що дуже нагадує Мерліна – Albus Percival Wulfric Brian Dumbledore, “who is indeed a member of the Order of Merlin”

(Hopkins, 2009:63) що також відсилає нас до бретонського циклу. Але найбільш очевидне посилання на Артурівські легенди є меч Годрика Гріффіндора, що безумовно нагадує Excalibur: “When the sword emerges from the water in Harry Potter and the Deathly Hallows, it offers clear conformation of the importance of Arthurian motifs in the sequence” (Hopkins, 2009:63).

В одній із легенд Артуріани (Volgino, Guiffrida, 2001: 29–30), лицар Персіваль грає в шахи невидимим противником, так само, як Гаррі, Рон і Герміона грали у першій книзі «Гаррі Поттер і філософський камінь». В Артурівських легендах немає одного чітко визначеного антагоніста, тому ми не можемо порівняти з кимось одним Волдеморта.

Одним із перших романів, з яким порівнюють пригоди про Гаррі Поттера, є роман Тома Хьюза «Шкільні роки Тома Брауна». Це – один із небагатьох вікторіанських шкільних романів, які перевидаються досі. Характерною рисою цього жанру є те, що події, які відбуваються у школі-інтернаті, викладаються з погляду учня. Сучасним втіленням «шкільного роману» вважають серію наративів Дж. Роулінг про Гаррі Поттера з поправкою на те, що пригоди Гаррі розгортаються не у реальному, а чарівному світі фентезі. Школа Рагбі дуже нагадує Гогвортс, який є більш сучасний та де навчаються не тільки хлопці, але й дівчата. Гарний хлопчик Том потрапляє у школу Рагбі, яка не відрізняється справедливістю, й починає виборювати своє місце під сонцем. В якийсь момент Том повертає на слизьку дорогу, але новий директор школи Доктор Арнольд (як Дамблдор у наративі про Гаррі Поттера) вирішує йому допомогти, розгледівши у хлопцеві світлу душу та сміливий характер. Саме сміливість поєднує Тома Брауна та Гаррі Поттера, а також жага справедливості та твердість духу. Головним ворогом Тома є пихатий та безпринциповий старшокласник Педжет Флешман, який є сином дуже багатого пана. Авжеж, йому далеко до Волдеморта; він нікого не вбиває, не настільки розумний, але він калічить долі інших дітей, принижуючи, обманюючи та кривдячи їх. Том повстає проти нього, захищає інших, навіть вступає в бій з ним, в якому, ледь не вмерши, перемагає, що, врешті-решт, приводить до виключення Флешмена зі школи.

Дружба Гаррі, Рона та Герміони також нагадує дружбу Тома Соєра, Гекльберрі Фінна та Беккі (Ребекки) Тетчер (Twain, 1980),

що постійно потрапляють в якійсь пригоди, відрізняючись лише тим, що на відміну від твору (Twain, 1980), Марка Твена, головний герой знаходить собі іншу дівчину, а Герміона обирає Рона. Том Соєр, як і Гаррі Поттер, також був сиротою та жив у тітки Поллі.

Неможна оминати увагою відомий англійський «роман для молодих дорослих» (roman for young adults) «Портрет Доріана Грея» Оскара Уайльда, в якому портрет головного героя жив своїм життям. Виникають певні паралелі між Волдемортам та Доріаном Греем, а також між Темним Лордом та портретом.

У шкільні роки, Волдеморт, як Доріан Грей, майже всіх зачаровував своєю зовнішністю, манерою поведінки та розумом. Також був сиротою, його батька вбили за наказом його діда, а мати померла; дід ніколи його не любив, зневажаючи його походження (ситуація дуже схожа на дитинство Волдеморта). У суспільстві ця сумна історія дитинства викликала спочатку почуття жалю, а потім захоплення досягнутими успіхами. Описуючи Темного Лорда, Дж. К. Роулінг наче описує Доріана Грея: “As an unusually talented and very good-looking orphan, he naturally drew attention and sympathy from the staff almost from the moment of his arrival. He seemed polite, quiet and thirsty for knowledge. Nearly all were most favourably impressed by him”(Rowling, 2014: 300); “Harry recognized Riddle at once. He was the most handsome face and he looked the most relaxed of all the boys” (Rowling, 2014: 308).

І Доріан, і Том Ріддл користувались великим успіхом у суспільстві: вони були надзвичайно гарні, розумні, талановиті, але згодом це зіграло з ними поганий жарт. Обидва стали пихаті, егоїстичні, нарцисичні, повіривши у свою винятковість, всемогутність та безкарність. Саме через любов до самих себе, яка досягла максимальної висоти (Доріан навіть цілував свій портрет), обидва персонажі намагалися віднайти спосіб жити вічно, Доріан Грей – за допомогою портрета, який став дзеркалом його душі, а Волдеморт – за допомогою горокраксів, що зберігали часточки душі Темного Лорда.

Доріан: “He had uttered a mad wish that he himself might remain young, and the portrait grow old; that his own beauty might be untarnished, and the face on the canvas bear the burden of his passions and his sins; that the painted image might be seared with the lines of suffering and thought, and that he might keep all the delicate bloom and loveliness of his then just conscious boyhood” (Wilde, 1993).

Волдеморт: “So he’s made himself impossible to kill by murdering other people” (Rowling, 2014: 417).

Якщо кожний злочин Доріана відбивався на його портреті, не змінюючи зовнішність, то кожне вбивство Волдеморта, навпаки, впливало на його вигляд. І той, і інший перетворилися у монстрів, що викликали страх та огиду оточуючих. Вони розщепили свою душу, скоївши вбивства близьких людей. Як Доріан насолоджувався спостереженням за руйнуванням зовнішності свого портрета, спостерігаючи розкладання своєї душі, так і Волдеморт насолоджувався тим, який вплив має його зовнішність на оточуючих, він насолоджувався тим почуттям страху, яке він чинив на всіх.

І Волдеморт, і Доріан Грей мали багато прибічників – людей, що вважали себе їхніми друзями, але насправді, ніколи ні з ким не дружили і ніколи нікого не кохали: ні батьків, ні близьких, ні друзів, ні жінок: “As he moved up the school, he gathered about him a group of dedicated friends” (Rowling, 2014: 301), і далі “They were a motley collection, a mixture of the weak seeking protection, the ambitious seeking some shared glory, and the thuggish, gravitating towards a leader who could show them more refined forms of cruelty. In other words, they were the forerunners of the Death Eaters, and indeed some of them became the first Death Eaters after leaving Hogwarts” (Rowling, 2014: 301).

Як і портрет Доріана Грея, зовнішність Волдеморта псувалася поступово, з кожним поганим вчинком та вбивством: “Voldemort had entered the room. His features were not those Harry had seen emerge from the great stone cauldron almost two years before; they were not as snake-like, the eyes were not yet scarlet, the face not yet masklike, and yet he was no longer handsome Tom Riddle. It was as though his features had been burned and blurred; they were waxy and oddly distorted, and the whites of the eyes now had a permanently bloody look, though the pupils were not yet the slits that Harry knew they would become. He was wearing a long black cloak and his face was as pale as the snow glistening on his shoulders” (Rowling, 2014: 367).

Доріан свою кохану Сібіл Вейн та свого друга-художника, що створив його портрет, Бейзіла Голварда. Волдеморт вбив ученицю Гогвартса Плаксиву Міртл, свого батька, дідуся та бабусю, дядька Морфіна.

Всі людські вчинки відбиваються на обличчі подібно масці, яку носити з кожним днем стає важче, як-то у Волдеморта чи у Доріана Грея:

у першого – маска зла, а у другого – маска досконалості, яку глухий соціум приймає за правду, за зразок для наслідування; невідомо, що гірше. Впливовість обох персонажів, їхня сила вселяти страх у оточуючих, їхня успішність у своїх жажливих справах – все це нагадує легенду про доктора Фауста (Goethe, 1978), що уклав угоду з дияволом, продавши свою душу та якому допомагає Мефістофель. Волдеморт – це портрет Доріана Грея, який ожив.

Образ Гаррі, в свою чергу, піднімає інше питання – проблему героїв-племінників або сиріт чи бастардів у літературі, коли знедолена дитина-безбаченко має перемогти ворога, який був непереможний до того. Згадаємо чарівну казку про «Попелюшку» Шарля Перро, з якою нерідко проводять аналогію роману про маленького чарівника: знедолена дівчинка-сирота, що терпіла знущання мачухи, все одно залишалася доброю і врешті стала щасливою – добро перемогло зло. Далі, «Хроніки Нарнії» Клайва Льюїса, книга 6, що так і називається «The magician’s nephew», в якій самі племінник дядька Ендрю – Дігорі, мати якого тяжко хвора, перемагає злу відьму та допомагає Аслану створити світ. Наступною книгою жанру фентезі, присвяченою темі племінників, авжеж є «Володар перстнів» Дж. Толкієна: Фродо Беггінс – племінник Більбо, стає хранителем чарівного перстня та, за допомогою друзів, перемагає Саурона. Авжеж, не можна обійти увагою, книгу Дж. Р. Р. Мартіна «Гра престолів», де головним героєм стає бастард Джон Сноу, що перемагає всіх ворогів. Цікаво, що всі ці герої – мають прості, не благородні, імена (...but not the bastard who bore the surname Snow, the name that custom decreed be given to all those in the north unlucky enough to be born with no name of their own” (Martin, 2001:16)), на відміну від Волдеморта, що хотів, щоб його ім’я звучало гарно та з підтекстом. Вони не народились героями, а стали ними протягом життя, долаючи важкі обставини та перепони; мужніли та ставали сильними, а в кінці виявлялось, що вони все ж таки були «обрані» долею, щоб стати героями – тими, хто робить героїчні вчинки.

Гаррі Поттер – мозаїчний образ, що складається з характеристик інших героїв: Одісея, Піноккіо, Попелюшки, Пітера Пена, Джона Сноу тощо. Більш того, за нарративом, Гаррі – це герой, який, припустившись помилки, може стати анти-героєм, адже він – горокракс Волдеморта. Як зазначалося вище – долі обидвох персонажів дуже схожі, і в якийсь момент

вони зливаються: схоже дитинство, однакові за силою здібності (вони робили те, що іншим було не під силу), розум, парселмова; Гаррі – нібито такий собі – добрий Волдеморт (Yudkowski, 2010: Ch. 22), що поки не перейшов на темну сторону. Він – добрий чарівник, в якому живе часточка злого Волдеморта, що може його поглинути.

Гібридизованим жанром нарративу про Гаррі Поттера Дж. К. Ролінг розмила чіткі кордони між дитячою та дорослою літературою. І цей гібридизований жанр вимагає гібридизованих героїв, як позитивних, так і негативних. Постає питання: які характеристики має протагоніст і антагоніст такого твору.

Гібридність характерів головних персонажів септології про Гаррі Поттера виражається в їх різнобічності: немає абсолютно позитивних та абсолютно негативних героїв – з одного боку, у Гаррі та його друзів є недоліки характеру (наприклад, нерішучість у Рона, чітке виконання правил у Герміони, довірливість у Гаррі), з іншого боку, історія життя Волдеморта (особливо, його дитинство) викликає в нас почуття жалю та співчуття. Це також зумовлює гібридну читачську аудиторію – книги про Гаррі Поттера люблять як діти шкільного віку, так і підлітки, а також дорослі. Ця гібридність проникає і на створення ілюстрацій до тексту, а також на створення обгорток (обкладинок). Є дитячі видання, видання для молоді, а також видання для дорослих, які зовсім по-іншому відображають зміст нарративу про маленького чаклуна.

Присутність в оповіданні антагоніста дуже важлива, адже вона висвітлює ті риси, якими володіє головний герой; це як присутність темряви, що дозволяє побачити світло, і навпаки. Більш того, образи головного героя ті антагоністи від початку мають багато різних характеристик, більш того, вони еволюціонують протягом серії книг, набираючи риси героїв різних жанрів від чарівної казки до готичної новели. Тобто це різнобарв'я характеристик відбувається як по горизонталі, так і по вертикалі оповіді, як вширш, так і вдовж.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Anatol G.L. Reading Harry Potter: Critical Essays. Santa-Barbara: Praeger, 2003. 248p.
2. Barrie J.M. Peter Pan. London: Hodder&Stoughton, 1911. 52 p.
3. Barrie J.M. Peter Pan and the other plays. Oxford: Oxford University Press, USA, 2008. 384p.
4. Barrie J.M. The Adventures in Kensington Gardens. California: Gutenberg EBook, 2008. 332 p.

5. Barrie J.M. The Little White Bird. California: Gutenberg EBook, 2008. 332 p.
6. Cambell J. The hero's journey: Joseph Campbell on his life and work. San Francisco: Harper & Row, 1990. 237 p.
7. Cani I. HP au l'anti-Peter Pan. Pour en finir avec magie de l'enfance. Paris: Fayard, 2007. 336 p.
8. Collodi C., Innocenti R. Les aventures de Pinocchio. Paris : Gallimard Jeunesse, 2005. 191 p.
9. Damour L. Harry the teenager: muggle themes in a magical adolescence. Reading Harry Potter again. New critical essays, 2009. P. 1–10.
10. Goethe J. Faust. München : W. Goldmann Verlag 1978. 1003 p.
11. Homère. L'Iliade. Paris : Gallimard Jeunesse, 2006. 195p.
12. Homère. L'Odyssee. Paris : Gallimard Jeunesse, 2008. 179 p.
13. Hopkins L. Harry Potter and narratives of destiny. Reading Harry Potter again. New critical essays, 2009. P. 63-75.
14. Hopkins L. Harry Potter and the acquisition of knowledge. Reading Harry Potter. Critical essays, 2003. p.25-34
15. Johnson M.K. Doubling, transfiguration, and haunting: the art of adapting Harry Potter for film. Reading Harry Potter again. New critical essays, 2009. P. 207–221.
16. Luceno J. Dark Lord. The rise of Darth Vader. London: Arrow Books, 2005. 350 p.
17. Martin G.R.R. A Game of Thrones: Book one of a Song of ice and fire. New York : Bantam books, 2011. 694 p.
18. Mitchell, A. The Odyssey. London, New York, Sydney, Delhi, Paris, Munich, Johannesburg: Dorling Kindersley Classics, 2000. 64 p.
19. Oakes M.J. Flying cars, floo powder and flaming torches: the hi-tech, low-tech world of wizardry. Reading Harry Potter. Critical essays, 2003. P. 117–128.
20. Ostry E. Accepting mudbloods: the ambivalent social vision of J.K.Rowling's fairy tales. Reading Harry Potter. Critical essays, 2003. P. 89–101.
21. Park J. Class and socioeconomic identity in Harry Potter's England. Reading Harry Potter. Critical essays, 2003. 179–189.
22. Rowling J.K. Harry Potter and the Half-Blood Prince. London: Bloomsbury, 2014. 560 p.
23. Rowling J.K. Harry Potter and the philosopher's stone. London: Bloomsbury children's books, 2018. 247 p.
24. Shelly M. Frankenstein. UK, USA, London: Puffin books, 2020. 288 p.
25. Smith K.M. Harry Potter's schooldays: J.K.Rowling and the British school novel. Reading Harry Potter. Critical essays, 2003. P. 69–87.
26. Stojilkov A. Life(and)Death in "Harry Potter": The Immorality of Love and Soul. Mosaic: An interdisciplinary critical journal – Manitoba: University of Manitoba. vol.48, № 2, 2015. P. 133–148.
27. Twain M. The adventures of Tom Sawyer. Praha : Suprahon, 1980. 109p.
28. Voglino A., Guiffrida S. Les chevaliers de la Table Ronde. Le roi Arthur. Perceval et Lancelot. Milan: Serges Media, 2001. 85 p.
29. Whited L. The Ivory Tower and Harry Potter: Perspectives on a Literary Phenomenon. Volume 1. Columbia: University of Missouri Press, 2004. 424p.
30. Wilde O. The Picture of Dorian Gray. Genoa [Italia]: Cideb, 1993. 146 p.

31. Yudkowski E. Harry Potter and the methods of rationality URL: <https://hpmor.com/>
32. Косюга О. Жанрові особливості септології про Гаррі Поттера: від казки до готичної літератури/ Науковий вісник ХДУ. Серія 2. Германістика та міжнародна комунікація. № 1, 2023 . С. 22–28.
33. Цапів А. Поетика наративу англомовних художніх текстів для дітей: дис...д-ра філол.наук: 10.02.04/ Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Харків, 2020. 419 с.

REFERENCES:

1. Anatol G.L. (2003). Reading Harry Potter: Critical Essays Santa-Barbara: Praeger. 248 p.
2. Barrie J.M. (1911). Peter Pan London: Hodder&Stoughton. 52 p.
3. Barrie J.M. (2008). Peter Pan and the other plays Oxford: Oxford University Press, USA. 384 p.
4. Barrie J.M. (2008). The Adventures in Kensington Gardens California: Gutenberg EBook. 332 p.
5. Barrie J.M. (2008). The Little White Bird California: Gutenberg EBook. 332 p.
6. Cambell J. (1990). The hero's journey: Joseph Campbell on his life and work San Francisco: Harper & Row. 237 p.
7. Cani I. (2007). HP au l'anti-Peter Pan. Pour en finir avec magie de l'enfance Paris: Fayard. 336 p.
8. Collodi C., (2005). Innocenti R. Les aventures de Pinocchio Paris : Gallimard Jeunesse. 191 p.
9. Damour L. (2009) Harry the teenager: muggle themes in a magical adolescence Reading Harry Potter again. New critical essays. P. 1–10.
10. Goethe J. Faust (1978). München : W. Goldmann Verlag. 1003 p.
11. Homère. (2006) L'Iliade. Paris : Gallimard Jeunesse. 195p.
12. Homère. (2008). L'OdysseeParis : Gallimard Jeunesse. 179 p.
13. Hopkins L. (2009) Harry Potter and narratives of destiny Reading Harry Potter again. New critical essays. P. 63–75.
14. Hopkins L. (2003) Harry Potter and the acquisition of knowledge Reading Harry Potter. Critical essays. P. 25–34.
15. Johnson M.K. (2009) Doubling, transfiguration, and haunting: the art of adapting Harry Potter for film Reading Harry Potter again. New critical essays. P. 207–221.
16. Luceno J. (2005). Dark Lord. The rise of Darth Vader London: Arrow Books. 350 p.
17. Martin G.R.R. (2011). A Game of Thrones: Book one of a Song of ice and fire New York : Bantam books. 694 p.
18. Mitchell, A. (2000). The Odyssey London, New York, Sydney, Dehli, Paris, Munich, Johannesburg: Dorling Kindersley Classics, 2000. 64 p.
19. Oakes M.J. (2003) Flying cars, floo powder and flaming torches: the hi-tech, low-tech world of wizardry Reading Harry Potter. Critical essays. P. 117–128.
20. Ostry E. (2003) Accepting mudbloods: the ambivalent social vision of J.K. Rowling's fairy tales Reading Harry Potter. Critical essays. P. 89–101.
21. Park J. (2003) Class and socioeconomic identity in Harry Potter's England Reading Harry Potter. Critical essays. 179–189.
22. Rowling J.K. (2014) Harry Potter and the Half-Blood Prince London: Bloomsbury. 560 p.
23. Rowling J.K. (2018) Harry Potter and the philosopher's stone London: Bloomsbury children's books. 247 p.
24. Shelly M. (2020). Frankenstein UK, USA, London: Puffin books. 288 p.
25. Smith K.M. (2003) Harry Potter's schooldays: J.K.Rowling and the British school novel Reading Harry Potter. Critical essays. P. 69–87.
26. Stojilkov A. (2015) Life(and)Death in "Harry Potter": The Immorality of Love and Soul Mosaic: An interdisciplinary critical journal – Manitoba: University of Manitoba. Vol.48, № 2. P. 133–148.
27. Twain M. (1980). The adventures of Tom Sawyer Praha : Supraphon. 109 p.
28. Voglino A., Guiffrida S. (2001). Les chevaliers de la Table Ronde. Le roi Arthur. Perceval et Lancelot Milan: Serges Media. 85 p.
29. Whited L. (2004) The Ivory Tower and Harry Potter: Perspectives on a Literary Phenomenon. Columbia: University of Missouri Press. 424 p.
30. Wilde O. (1993). The Picture of Dorian Gray Genoa [Italia]: Cideb. 146 p.
31. Yudkowski E. Harry Potter and the methods of rationality URL: <https://hpmor.com/>
32. Kosiuha O. (2023) Zhanrovi osoblyvosti septolohii pro Harri Pottera: vid kazky do hotychnoi literatury [Genre features of septology about Harry Potter: from a fairy tale to Gothic literature] Naukovyi visnyk KhDU. Serii 2. Hermanistyka i mizhnarodna komunikatsiia. – Scientific Bulletin of KSU. Series 2. German studies and international communication № 1. P. 22–28 [in Ukrainian].
33. Tsapiv A. (2020) Poetyka naratyvu anhlo-movnykh khudozhnikh tekstiv dlia ditei: dysertatsiia doktora filoloh. nauk: 10.02.04. [Narrative poetics of English-language artistic texts for children: dissertation] – Kharkivskiy natsionalnyi universytet imeni V.N. Karazina. – Kharkiv National University named after V.N. Karazin. 419 p. [in Ukrainian].